

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยภาคสนามครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยต้องใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการทำวิจัยศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล เพื่อให้ได้ปรากฏการณ์ที่น่าเชื่อถือที่สุด อนึ่งการเข้าไปศึกษาในเบื้องต้น จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และทำความคุ้นเคยกับชาวบ้านชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับ และถือผู้วิจัยเป็นเสมือนหนึ่งสมาชิกของชุมชนนี้ เมื่อเกิดการยอมรับแล้ว เป็นการง่ายที่จะเข้าถึงข้อมูลได้มากกว่าคนนอกชุมชนที่แปลกหน้า และการวิจัยจำเป็นต้องฝังตัวในชุมชนนาน ๆ หรือเข้าไปบ่อย ๆ เพื่อให้ปรากฏการณ์ทางสังคมโดยรวม การศึกษาวิจัยได้ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมเกี่ยวกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในเรื่อง การดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ ได้กำหนดวิธีการที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย คือ วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยลำดับขั้นตอนในการนำเสนอ ดังนี้ คือ

1. แหล่งข้อมูล
2. การรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์จัดทำข้อมูล

1. แหล่งข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นเพื่อให้เข้าถึงแหล่งข้อมูลในการศึกษาวิจัย จึงได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประชากรในชุมชน โดยจัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลที่ทำการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1.1 กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน
- 1.2 กลุ่มเครือข่าย จำนวน 3 คน
- 1.3 กลุ่มเพื่อนบ้าน จำนวน 3 คน
- 1.4 กลุ่มผู้ให้การสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่

สาธารณสุข 3 คน

การเลือกชุมชนที่ศึกษา เลือกจากความเป็นชุมชนขนาดเล็ก และมีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจสังคม เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าได้อย่างทั่วถึง และชุมชนนี้เป็นชุมชนที่แตกต่างจากที่อื่น จากเดิมที่เคยทำอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ภายหลังเปลี่ยนเป็นอาชีพรับจ้างแกะสลัก โดยส่วนใหญ่ และทำสวนลำไยเสริมเป็นอาชีพรอง การเดินทางในการเข้าเก็บข้อมูลสะดวก เพราะมีรถบริการถึงชุมชน และมีวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจที่รวมของศรัทธาในชุมชน

การใช้เวลาในสนามได้วางแผนกำหนด เวลา ที่จะเข้าสนามช่วงใด และนานเท่าใด ออกจากสนามช่วงไหน บางครั้งได้คำนึงถึงกิจกรรมชุมชนด้วย เพราะเวลาที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการสังเกตจะได้ไม่พลาดปรากฏการณ์บางอย่างที่เป็นกิจกรรมโดยส่วนรวม เช่น เทศกาลต่าง ๆ งานศพ พิธีกรรมสำคัญทางศาสนาที่วัด ทำให้ในการตีความวิเคราะห์ข้อมูลมีทางเลือกมากขึ้น เหตุการณ์สำคัญบางอย่างที่ได้เข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การเข้าไปสัมภาษณ์ ทำให้กระชับความสัมพันธ์กับชาวบ้านได้ดี และคำนึงเสมอว่าทุกระยะเวลา 24 ชั่วโมงของแต่ละวัน ถือเป็นเวลาของการวิจัยตลอด เพราะในบางครั้งชาวบ้านไม่ได้แบ่งเวลาและปัญหาของการวิจัย และการตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่เราสนใจก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเวลา

ในการเตรียมตัวเข้าสนาม ได้วางตัวเป็นกันเองกับชาวบ้าน ไม่ถือตัวมากเกินไปโดยถือว่าเป็นสมณะวิสัย อันจะทำให้ข้อมูลบางอย่างพลาดไป และเตรียมพร้อมว่าจะต้องเข้าไปทำอะไร อย่างไร ช่วงไหน ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดี และนำไปสู่ข้อมูลศึกษา ทั้งนี้ได้เตรียมอุปกรณ์จำเป็นในการปฏิบัติงานภาคสนาม เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก เพื่อช่วยในการเก็บข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ช่วงแรกที่ทำการศึกษา ได้ศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติบุคคลที่สำคัญ จากเอกสารและผู้รู้ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์โครงสร้างชุมชน สภาพชุมชน และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนด้านหนึ่งด้วย

การเลือกผู้ให้ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษา เกี่ยวกับสภาพชีวิต และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ จึงเลือกคนที่อยู่ในชุมชนหรือบุคคลในวัฒนธรรมนั้น และเลือกคนที่มีความรู้เป็นพิเศษเกี่ยวกับชุมชนของตน ทั้งยังมีความสัมพันธ์อันดีกับทุกกลุ่มในชุมชนนั้นด้วย เป็นผู้ให้ข้อมูล มีความสามารถที่จะให้ความหมายและรายละเอียดที่แม่นยำ เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเอง

ในการแนะนำตัวเอง ภายหลังจากสร้างความสัมพันธ์แล้ว ได้บอกจุดมุ่งหมายที่เข้าชุมชนว่า ได้มาทำอะไรในหมู่บ้านครั้งนี้ โดยบอกความจริงให้กับผู้นำชุมชนและชาวบ้านทราบ บอกข้อค้นพบหรือข้อมูลที่ได้ไปทำอะไร บอกเหตุผลของการเลือกสนามนี้ และได้บอกถึง

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จากนั้นได้ทำจดหมายจากสถานศึกษาส่งไปให้ผู้ใหญ่บ้านและชุมชนทราบ จดหมายดังกล่าวเป็นหนังสือแจ้งให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับจุดประสงค์ที่ผู้วิจัยเข้ามา ทั้งนี้เพื่อแสดงความร่วมมือ และใช้ในการแนะนำตัว โดยให้ผู้เฒ่าและคนในชุมชนเป็นสื่อกลางช่วยแนะนำ

2. การรวบรวมข้อมูล

2.1 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้สูงอายุทั้ง 6 คน เป็นการสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ครอบคลุมวัตถุประสงค์การศึกษา ทำให้ทราบข้อมูลที่ได้โดยตรง เช่น กิจกรรมประจำวัน และกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น

2.2 การสนทนากลุ่มย่อย สนทนากับกลุ่มเพื่อนบ้าน และกลุ่มเครือญาติเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมทางสังคมของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้สูงอายุทั้ง 6 คน ในการสนทนากลุ่มครั้งละ 3-7 คน สถานที่สนทนา ได้แก่ บ้านญาติของผู้สูงอายุ และผู้ให้ข้อมูลหลัก

3. การวิเคราะห์และจัดทำข้อมูล

ผลจากการศึกษาได้นำมาตรวจสอบวิเคราะห์ โดยแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเรียงลำดับตามหัวข้อที่ทำการศึกษา จากนั้นจึงบรรยายให้เห็นถึงสภาพ บรรยากาศ สถานการณ์ ที่ทำการศึกษาวิจัยด้วย